

LINGUODIDACTICA XX

DOI: 10.15290/lingdid.2016.20.01

dr Izabela Bawej

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Instytut Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej
tel. 50 28 18 112
e-mail: iza_bawej@poczta.onet.pl

NAUKA LEKSYKI W JĘZYKU OBCYM NA PRZYKŁADZIE TRANSFERU POZYTYWNEGO JĘZYKA POLSKIEGO, ANGIELSKIEGO I NIEMIECKIEGO

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł poświęcony jest problemowi wielojęzyczności i pozytywnego transferu w procesie glottodydaktycznym. Uwagę skupiono na pozytywnym transferze wynikającym ze znajomości języka ojczystego oraz dwóch języków obcych. Osoby uczące się języków obcych wykazują naturalną tendencję do tego, aby korzystać z całej swojej posiadanej wiedzy. Dlatego odwołują się one do tego, co już jest im znane, z czym czują się dobrze i pewnie, czyli w pierwszej kolejności do języka ojczystego, a w dalszej do poznawanych języków obcych. Na przykładzie badania przeprowadzonego wśród studentów lingwistyki stosowanej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, którzy uczą się języka angielskiego jako pierwszego języka obcego oraz języka niemieckiego jako drugiego języka obcego, przedstawiono, jak osoby na zaawansowanym etapie nauki ułatwiają sobie przyswajanie i zapamiętywanie obcojęzycznej leksyki w relacji język polski → język angielski, język polski → język niemiecki, język angielski → język niemiecki oraz język niemiecki → język angielski.

Słowa kluczowe: transfer pozytywny, pierwszy język obcy, drugi język obcy, leksyka

SUMMARY

The learning of foreign language vocabulary on an example of positive transfer of Polish, English and German

The following article presents the problem of positive language transfer in a foreign language learning process. The paper explores results of an inquiry made among the students of Applied Linguistics at the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz and discusses the question: How do the mother tongue and the first mastered foreign language facilitate the learning of the new

vocabulary in the next foreign language? The author explains the problem in relation to Polish → English, Polish → German, English → German and German → English.

Key words: positive transfer, mother tongue, foreign language, vocabulary

1. Wstęp

W dobie postępującej globalizacji dobra znajomość co najmniej dwóch języków obcych jest dzisiaj priorytetem dla młodych ludzi. Polska młodzież chce się uczyć przede wszystkim języka angielskiego, co wynika z jej marzeń o dobrej pracy i lepszych perspektywach na przyszłość. Wiele osób uczy się równocześnie drugiego języka obcego, np. języka naszych zachodnich sąsiadów. Większość uczniów jako pierwszy język obcy poznaje język angielski. W szkołach podstawowych od 4 lub 5 klasy rozpoczyna się nauka drugiego języka obcego i najczęściej jest to język niemiecki.

Młodzi ludzie rozumieją, że dzięki językom obcym mogą zdobyć dodatkowe narzędzia odbioru i przekazywania informacji, zwiększając w ten sposób swoją szansę uczestniczenia w kontaktach i współpracy z osobami o różnych orientacjach kulturowych. Znajomość języków prowadzi także do wzbogacenia świata wewnętrznego uczącego się w jego wymiarze duchowym¹.

Równoległe nabywanie dwóch lub więcej języków obcych w warunkach zinstytucjonalizowanych nie jest prostym zadaniem, ponieważ jest to długotrwały proces, wymagający wytrwałości, cierpliwości i zaangażowania ze strony uczącego się. Dochodzi do tego kwestia „mieszania się” języków, wskutek czego może nastąpić przenoszenie elementów i struktur jednego języka do innego (transfer negatywny). W niniejszym referacie postaram się pokazać, że języki nie muszą się nam mylić, a znajomość języka ojczystego i jednego języka obcego nie jest przeszkodą w nauce kolejnego, a nawet może pomagać w jego opanowaniu. Przedstawię wyniki badania przeprowadzonego w grudniu 2015 r. wśród studentów III roku lingwistyki stosowanej studiów pierwszego stopnia Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, którzy uczą się języka angielskiego jako pierwszego języka obcego oraz języka niemieckiego jako drugiego języka obcego. Moją uwagę skupię na pozytywnym transferze wynikającym ze znajomości języka ojczystego oraz dwóch języków obcych. Opowiem, jak studenci na zaawansowanym etapie nauki ułatwiają sobie przyswajanie i zapamiętywanie obcojęzycznej

¹ W. Figarski, *Proces glottodydaktyczny w szkole*, Warszawa 2003, s. 158.

leksyki podczas równoległej nauki dwóch języków obcych w relacji język polski → język angielski, język polski → język niemiecki, język angielski → język niemiecki oraz język niemiecki → język angielski. Nie ulega wątpliwości, że osoby uczące się języków obcych wykazują naturalną tendencję do tego, by korzystać z całej swojej posiadanej wiedzy. Dlatego odwołują się do tego, co już jest im znane, z czym czują się dobrze i pewnie, czyli w pierwszej kolejności do języka ojczystego, a w dalszej do poznawanych języków obcych.

Niniejszy artykuł jest kontynuacją podjętej przez mnie problematyki dotyczącej wielojęzyczności i pozytywnego transferu w procesie glottodydaktycznym².

2. Transfer pozytywny i układ nerwowy

W glottodydaktyce i w psychologii uczenia się jednym z zasadniczych pojęć jest *transfer*, który oznacza przenoszenie nawyków nabywanych podczas opanowywania jednego materiału na inny. Transfer językowy jest zjawiskiem zróżnicowanym. Jeżeli już wykształcone nawyki i zdobyte umiejętności przenoszone na właśnie opanowywany materiał językowy są źródłem trudności i błędów językowych, to transfer jest negatywny (zjawisko interferencji). Jeśli natomiast przenoszenie nawyków sprzyja uczeniu się nowego materiału i oznacza zdobywanie nowych umiejętności, to mamy do czynienia z transferem pozytywnym³.

Transfer pozytywny, będący przedmiotem niniejszych rozważań, ma miejsce tam, gdzie podobieństwa i skojarzenia elementów języka ojczystego i języka obcego (języków obcych) stanowią czynnik ułatwiający proces nabywania i zapamiętywania wybranych elementów poszczególnych podsystemów języka obcego. Jak wynika zatem z powyższego, język ojczysty i/lub język obcy mogą być punktem odniesienia w procesie nauki drugiego, trzeciego czy nawet dalszego języka obcego.

S.P. Kaczmarek⁴ analizując bilingualny proces nauki języka obcego, wyróżnił dwie strategie uczenia się:

- 2 I. Bawej, *Język polski jako czynnik ułatwiający naukę języka niemieckiego*, „Nauczanie języka obcego a specyficzne potrzeby uczących się. O kompetencjach, motywowaniu i strategiach. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego” 167, Lublin 2011, s. 93-105; I. Bawej, *W jaki sposób język angielski może ułatwić proces nauki języka niemieckiego na poziomie zaawansowanym? (Raport z badań własnych)*, „Neofilolog” 2013, nr 40/1, s. 15-28.
- 3 I. Kurcz, *Psychologia języka i komunikacji*, Warszawa 2000, s. 185, por. także H. Komorowska, *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja*, Warszawa 1980, s. 105; J. Szarska-Wieruszewska, *Lernstrategien als Grundlage der lerntypischen Fehlerbehandlungen. Forschungsstudien am Beispiel der Deutsch lernenden, polnischen Studenten*, Hamburg 2004, s. 50.
- 4 S.P. Kaczmarek, *Wstęp do bilingualnego ujęcia nauki języka obcego*, Warszawa 1988, s. 11.

1. separacyjną, która polega na dążeniu do utrzymania dwóch języków w jak największej izolacji oraz
2. asymilacyjną, charakteryzującą się dążeniem do wykorzystania znajomości języka ojczystego jako pewnej struktury odniesienia, z pomocą której nabywane są elementy i struktury w języku obcym.

Uważam, że podział ten można z powodzeniem przenieść na proces równoległej nauki dwóch lub więcej języków obcych, a szczególne miejsce zajmuje tu strategia asymilacyjna. Uczący się wykazują często całkiem naturalną tendencję, aby odwoływać się do tego, co już jest im znane. Dlatego wykorzystują znajomość zarówno języka ojczystego, jak i innych języków obcych, aby z ich pomocą uczyć się wybranych słów, form, reguł, struktur czy konstrukcji w kolejnym języku. Nie można bowiem wyeliminować tego, co tkwi w świadomości uczących się.

Nauka języka obcego jest twórczym procesem intelektualnym⁵, dlatego też uczący się w trakcie tego procesu eksperymentują z językami, np.: odwołują się do języka ojczystego lub innego wcześniej poznawanego języka obcego, szukają podobieństw między językami w zakresie wymowy, pisowni, struktur, konstrukcji gramatycznych czy słownictwa, aby sobie tę naukę ułatwić.

Można zatem przyjąć, że wcześniejsze doświadczenia językowe, wyniesione z procesu przyswajania języka ojczystego lub z procesu nauki pierwszego i następnego języka obcego, mogą mieć pozytywny wpływ na proces nauki kolejnego języka, gdy uczący się wykorzystuje i aktywizuje uprzednio zdobytą wiedzę, tj. przenosi ukształtowane nawyki i umiejętności językowe, na przykład wcześniej opanowane wzorce struktur gramatycznych czy semantycznych, na aktualnie przyswajany materiał językowy, aby ułatwić sobie i przyspieszyć naukę kolejnego języka⁶.

Za wszystkie procesy naszej nauki odpowiada układ nerwowy. W wielkim uproszczeniu możemy powiedzieć, że mechanizm układu nerwowego służy do zdobywania i utrwalania nabywanych informacji, a „siedliskiem” wszystkich procesów uczenia się jest mózg, który posiada ogromną zdolność gromadzenia informacji, ich kreatywnego łączenia i przetwarzania, ponieważ zawiera on około 100 miliardów komórek nerwowych i tryliony połączeń między nimi. Zdobywane informacje i nabywane umiejętności utrwalają się w tkance nerwowej, dzięki czemu tworzy się materialna struktura pamięci⁷.

Sieć neuronalna w mózgu podlega pewnym wewnętrznym zasadom. Wszyscy ludzie zostali przez naturę wyposażeni w mechanizmy, które sterują zainteresowa-

⁵ Ibidem, s. 10.

⁶ Por. H. Wiese, *Integration des Transfers in eine Theorie des Zweitspracherwerbs*, „Info DaF” 1994, 21, s. 401.

⁷ Por. G. Ungar, *Pamięć*, Warszawa 1980, s. 8-10; M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2003, s. 26-27.

niami i uwagą. Do naszego mózgu przez cały czas dociera bardzo wiele bodźców, ale człowiek nie jest w stanie ich wszystkich przetworzyć. Wiele z nich jest zupełnie nieistotnych. Sposób reagowania na to, co się wokół nas dzieje, jest wrodzonym sposobem postępowania. Dlatego niektóre zdarzenia lub informacje przyciągają naszą uwagę i bez trudu zostają zapamiętane, a inne, pomimo licznych powtórzeń, nasz mózg ignoruje. Dzieje się tak dzięki pracy układu limbicznego⁸. Wszyscy ludzie mają wbudowane wzorce uczenia się. Jednych rzeczy uczymy się szybciej, bez kłopotów, jakby nieświadomie, a opanowanie innych sprawia nam trudności i związane jest z dużym nakładem pracy⁹.

Dlatego uczący się szukają ułatwień. Jest to zrozumiałe, ponieważ każdy z nas dąży do zmniejszenia wysiłku potrzebnego do osiągnięcia wybranego celu. Należy w tym kontekście podkreślić, że nauka języka obcego musi być oparta na pewnych zasadach, obejmujących najrozmaitsze przejawy pracy układu nerwowego, od wymagających pełnej automatyzacji ruchów mięśni narządów mowy do ustawicznych skojarzeń w obrębie świadomości. Jedną z zasad jest łączenie nowych wiadomości (umiejętności) z posiadanym już zasobem wiedzy (nawykami) celem ich pełnego zintegrowania w ściśle i usystematyzowany zespół¹⁰.

Mózg każdego człowieka jest inny, ma inną strukturę i swój własny sposób przetwarzania informacji¹¹. Nie ma cudownej metody pozwalającej wszystkim szybko i łatwo uczyć się obcojęzycznej leksyki. Dlatego kiedy uczymy się słówek w języku obcym, każdy uczący się tworzy na własny użytek jakiś system operacyjny celem trwałego przechowywania nabywanych informacji, tu – materiału leksykalnego. Zbudowaniu takiego systemu mogą służyć na przykład zasady słowotwórstwa czy też tworzenie własnych skojarzeń nowych jednostek leksykalnych z tymi, które są już dobrze przez niego opanowane i stanowią część jego struktury umysłowej¹².

Kiedy uczymy się kilku języków jednocześnie, nasz mózg próbuje porównać każdą nową informację z tą, którą już zna. Dlatego uczący się konfrontują języki, szukają podobieństw w pisowni i w wymowie, tworzą skojarzenia, dosłownie tłumaczą na język ojczysty lub inny język obcy, wykorzystują zapożyczenia i internacjonalizmy, tworzą rymy, szukają słów kluczowe itd.

⁸ Układ limbiczny (rąbkowy) wykrywa m.in. potrzeby organiczne ustroju, steruje popędami i mechanizmami prowadzącymi do ich zaspokojenia, kieruje oceną zjawisk w aspekcie przyjemności i przykrości, reguluje czynności układu hormonalnego (zob. *Encyklopedia zdrowia*, W.S. Gomułka, W. Rewerski (red.), Warszawa 1995, s. 127).

⁹ Por. M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się...*, op. cit., s. 17.

¹⁰ B.A. Jankowski, *Nauka języka obcego. Spojrzenie psychologa*, Warszawa 1973, s. 182.

¹¹ Por. M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się...*, op. cit., s. 37.

¹² J. Arabski, *Przyswajanie języka obcego i pamięć werbalna*, Katowice 1997, s. 112; por. także B. Boral, T. Boral, *Techniki zapamiętywania*, Warszawa 2013, s. 149.

Rodzaj i skuteczność zastosowanej strategii zapamiętywania obcojęzycznego słownictwa zależy od indywidualnych cech każdego uczącego się, jego doświadczeń językowych i pozajęzykowych. Uczący się łatwiej zapamiętują wybrane treści, jeżeli procesowi temu towarzyszy czynne działanie, np. w postaci technik skojarzeniowych z językiem ojczystym lub innym językiem obcym, wykorzystujące aktywność uczącego się i ukryty potencjał jego mózgu¹³.

Uczenie się jest procesem złożonym, przebiegającym w sposób indywidualny u każdej osoby, w zależności od jego właściwości osobniczych, w tym przede wszystkim procesów myślowych¹⁴.

3. Metoda badania

Punktem wyjścia niniejszego badania była ankieta przeprowadzona 10 grudnia 2015 r. wśród 32 studentów lingwistyki stosowanej kombinacji język angielski z językiem niemieckim studiów pierwszego stopnia Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz jej analiza ilościowo-jakościowa.

Zgodnie z programem studiów językiem wiodącym na podanym kierunku jest język angielski. Język niemiecki jest drugim językiem obcym.

Studenci otrzymali ankietę zawierającą 12 następujących pytań, które dotyczyły ich doświadczeń językowych w zakresie nauki obcojęzycznej leksyki, ze szczególnym uwzględnieniem pozytywnego transferu języka ojczystego i nabywanych języków obcych:

1. Jak długo uczy się Pani/Pan języka angielskiego?
2. Jak długo uczy się Pani/Pan języka niemieckiego?
3. Czy ucząc się słówek w języku angielskim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego?
4. W jaki sposób język polski ułatwia Pani/Panu naukę angielskich słówek? Proszę podać przykłady.
5. Czy ucząc się słówek w języku niemieckim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego?
6. W jaki sposób język polski ułatwia Pani/Panu naukę niemieckich słówek? Proszę podać przykłady.
7. Czy ucząc się słówek w języku angielskim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka niemieckiego?
8. W jaki sposób język niemiecki ułatwia Pani/Panu naukę angielskich słówek? Proszę podać przykłady.
9. Czy ucząc się słówek w języku niemieckim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka angielskiego?

¹³ I. Bawej, *Język polski jako czynnik...*, op. cit., s. 96.

¹⁴ W. Figarski, *Proces glottodydaktyczny...*, op. cit., s. 45.

10. W jaki sposób język angielski ułatwia Pani/Panu naukę niemieckich słówek? Proszę podać przykłady.
11. Czy ucząc się angielskich słówek, częściej korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego czy języka niemieckiego? Dlaczego? Proszę krótko uzasadnić?
12. Czy ucząc się niemieckich słówek, częściej korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego czy języka angielskiego? Dlaczego? Proszę krótko uzasadnić?

Ankieta miała charakter anonimowy, a jej wypełnienie było dobrowolne. Przed badaniem przedstawiłam studentom jego cel i poprosiłam o poważne potraktowanie pytań.

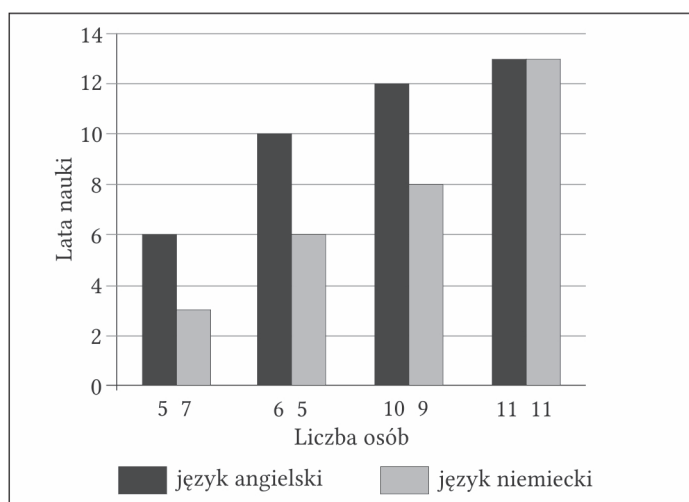
Nikt nie odmówił udziału w badaniu i nie oddał pustego formularza. Zaobserwowałam, że niektórzy studenci bardzo się zaangażowali w wypełnienie ankiet, ponieważ wyciągali notatki z różnych przedmiotów i z nich wypisywali przykłady do formularza. Wypowiedzi studentów podaję w oryginalnej pisowni.

W tym miejscu należy dodać, że każdy wywiad ankietowy kryje w sobie pewne niedokładności. Jak podkreśla W. Figarski¹⁵, nie pomogą tu nawet zabiegi obiektywizujące m.in. w samej procedurze konstruowania narzędzia badawczego, jakim jest kwestionariusz, w organizacji i przebiegu badania czy na etapie analizy i interpretacji wyników. Odpowiedzi badanych mogą być subiektywne i często podyktowane różnymi okolicznościami, np. zewnętrznymi czy chwilowym nastrojem badanego, nie zawsze usposabiającym do wyrażenia prawdy.

4. Prezentacja wyników badania

Z odpowiedzi na pierwsze pytanie: „Jak długo uczy się Pani/Pan języka angielskiego?”, wynika, że pięć osób uczy się tego języka od 6 lat, sześć osób od 10 lat, dziesięć osób od 12 lat, a jedenaścioro badanych dłużej niż 12 lat. Proporcje w odniesieniu do języka niemieckiego przedstawiają się następująco (Pytanie 2. „Jak długo uczy się Pani/Pan języka niemieckiego?”): tylko siedem osób uczy się niemieckiego od 3 lat, a jego naukę rozpoczęły dopiero na studiach. Pozostali badani zaczęli naukę tego języka wcześniej: pięć osób w liceum (uczą się od 6 lat), dziewięć osób uczy się niemieckiego od 8 lat i aż 11 osób uczy się niemieckiego 12 lat lub dłużej. Można więc zauważyć, że jedna trzecia badanych uczy się równolegle dwóch języków od co najmniej 12 lat. Pozostali respondenci uczą się dłużej języka angielskiego niż języka niemieckiego. Aby podane informacje były bardziej przejrzyste, przedstawiam je na poniższym wykresie:

¹⁵ Ibidem, s. 147.

Ponieważ ankietowani uczą się języków w warunkach zinstytucjonalizowanych i na co dzień obracają się w kręgu języka ojczystego, chciałam się dowiedzieć, czy ucząc się słówek w obydwu językach obcych, korzystają z pomocy języka polskiego (Pytanie 3. „Czy ucząc się słówek w języku angielskim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego?”, pytanie 5. „Czy ucząc się słówek w języku niemieckim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego?”).

Na trzecie pytanie 31 osób odpowiedziało: „Tak” lub „Zawsze tak”. Tylko jedna osoba napisała: „Czasami, ale nie często. Definicje w słowniku angielsko-angielskim są bardziej precyzyjne niż tłumaczenie słowa z angielskiego na polski.” Osoba ta uczy się języka angielskiego ponad 15 lat. Oto przykładowe wypowiedzi pozostałych badanych: „Tak, zawsze tłumaczę angielskie słówka na język polski”, „Tak, ponieważ znajdując dosłowne przełożenie na język ojczysty, łatwiej mi to słówko zapamiętać i później użyć”, „Tak. Zawsze tłumaczę sobie słówka na język polski. To mi ułatwia rozumienie i zapamiętanie słowa”, „Tak, ponieważ język polski jako mój język ojczysty pomaga mi lepiej zrozumieć sens słów”.

Odpowiadając na pytanie piąte, wszyscy badani napisali „Tak”, a swoje odpowiedzi uzasadniali np. w ten sposób: „Tak, zawsze tłumaczę słówka z niemieckiego na polski, polskim językiem posiłkuję się także tłumacząc definicje tych słów ze słownika niemiecko-niemieckiego, ponieważ często nie jestem w stanie ich zrozumieć”, „Tak, tłumaczę je na polski, by je lepiej zrozumieć”, „Tak, bo polski ułatwia mi naukę języków obcych”, „Tak polski jest dla mnie bardziej zrozumiały”, „Tak. Zawsze tłumaczę je na język polski, by mieć pewność, że je rozumiem”.

W tym kontekście zapytałam także studentów, w jaki sposób język polski ułatwia im naukę angielskiego słownictwa? (Pytanie 4). Studenci odpowiadali,

np.: „Angielskie słówka występują bardzo często w polskich reklamach i w Internecie”, „Wiele angielskich słów weszło już do użytku w języku polskim, co pomaga mi w ich używaniu”, „Naukę ułatwia mi ta ciągła obecność języka angielskiego w języku polskim”, „Wiele słówek ma podobne brzmienie oraz pisownię”, „Bardzo często jak uczę się słówek w j. angielskim, to tworzę sobie zabawne lub zupełnie głupie skojarzenia z językiem polskim, bo ich zapamiętanie szybciej i łatwiej mi przychodzi”, „Stosuję spolszczenia, bo czasami brzmią śmiesznie, przez co łatwiej wchodzi mi do głowy”, „Język polski ułatwia mi naukę angielskich słówek poprzez skojarzenia”.

Ułatwienia, o których piszą badani, podzieliłam na pięć grup, które przedstawiam w poniższej tabeli z wybranymi przykładami:

Podobieństwa w wymowie i w pisowni	<i>doctor</i> – doktor, <i>gay</i> – gej, <i>plastic</i> – plastik, <i>address</i> – adres, <i>cat</i> – kot, <i>paper</i> – papier, <i>invective</i> – inwektywa, <i>effective</i> – efektywny, <i>agency</i> – agencja, <i>accept</i> – akceptować, <i>economic</i> – ekonomiczny, <i>international</i> – międzynarodowy, <i>directive</i> – dyrektywa
Anglicyzmy	<i>computer</i> , <i>TV</i> , <i>tour</i> , <i>hamburger</i> , <i>billboard</i> , <i>party</i> , <i>bar</i> , <i>outsider</i> , <i>T-shirt</i> , <i>lunch</i> , <i>sorry</i> , <i>mail</i> , <i>dubbing</i> , <i>team</i> , <i>song</i> , <i>scan</i> , <i>leasing</i>
Skojarzenia z językiem polskim	– <i>airbrush</i> (aerograf) – tworzę sobie skojarzenie: powietrzny pędzel, – <i>stop</i> – stop, które oznacza zatrzymać się, porównuję do znaków drogowych znajdujących się również w Polsce, – <i>miracle</i> (cud) kojarzę z polskimi miraklami odgrywanymi w kościele, – <i>step</i> – to krok od słowa stąpać lub stepować, – <i>round</i> – okrągły jak runda, czyli jedno okrążenie, – <i>call</i> – „kolnąć” w klawiaturkę telefonu, czyli zadzwonić, – <i>pamper</i> (rozpieszczać) kojarzę z pampersami, czyli dziećmi, – <i>confess</i> (wyznać) kojarzę z polskim konfesjonałem, miejscem, gdzie ludzie wyznają swoje uczynki, – <i>island</i> (wyspa) kojarzy mi się z Islandią, która jest wyspą, – <i>plant</i> (roślina) kojarzę z plantacją.
Spolszczenia	<i>shopping</i> – iść na szoping, <i>hi</i> – hej, <i>breakdance</i> – brejkdens, <i>hate</i> – hejtować, <i>check</i> – czeknij, <i>look</i> – luknij, <i>jeans</i> – džinsy, <i>bite</i> – bajty, <i>leggings</i> – legginsy, <i>self</i> – selfi
Dosłowne tłumaczenie na język polski	<i>snowman</i> (bałwan) – pan ze śniegu, <i>gooseberry</i> (agrest) – gęsia jagoda, <i>rainbow</i> (tęcza) – łuk deszczowy, <i>playground</i> (boisko) – grunt do grania, <i>waterfall</i> (wodospad) – spadanie wody, <i>fireplace</i> (kominek) – miejsce na ogień, <i>greenhouse</i> (szklarnia) – zielony dom, <i>hillside</i> (stok) – strona wzgórza

W związku z poprzednim pytaniem chciałam się także dowiedzieć, w jaki sposób język polski ułatwia respondentom naukę niemieckich słówek (Pytanie 6). Z moich obserwacji wynika, że studenci pracując na zajęciach z języka niemiec-

kiego w parach czy grupach, rozmawiają w języku polskim, a prace, które oddają mają często na marginesach notatki w języku polskim, np. w postaci tłumaczenia niemieckich słówek, wyrażeń i zwrotów. Dla badanych język ojczysty jest ważnym ułatwieniem podczas nauki języka niemieckiego. Dlatego studenci dosłownie tłumaczą niemieckie słówka na język polski, tworzą sobie skojarzenia z językiem polskim, spolszczają niemieckie słówka i szukają podobieństw brzmieniowych. Naukę ułatwiają im też zapożyczenia, zwłaszcza w zakresie słownictwa fachowego, np. z zakresu techniki czy medycyny. Studenci pisali np.: „Często spolszczam niemieckie słówka, ponieważ pochodzę z rejonu, gdzie używa się spolszczonych słówek”, „Mając do nauki długie niemieckie złożenia, tłumaczę na polski każdą jego część i tworzę z nich historyjkę”, „Naukę ułatwiają mi końcówki czasowników, np. *-iren: telefonieren* – telefonować”, „Słowa, które w niemieckim kończą się na *-ismus*, są zwykle w polskim podobne, np. *Realismus*”, „Naukę ułatwiają mi zapożyczenia”.

Stosowane przez badanych ułatwienia podzieliłam na 5 poniżej przedstawionych grup z wybranymi przykładami:

Skojarzenia	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Flasche</i> (butelka) kojarzę z flaszka, – <i>Schnurrbart</i> (wąsy) – <i>Schnurr</i> brzmieniowo podobne do polskiego sznurek + <i>Bart</i> czyli broda, broda o podłużnym kształcie jak sznurek, czyli wąsy, – słowo <i>Wasser</i> (woda) kojarzy mi się z <i>wasz ser</i> i tak sobie mówię, – <i>Wimpern</i> (rzęsy) – widzę kobiety, które mają wyrazisty makijaż i wyraziste rzęsy, są wampami, – <i>kaufen</i> (kupować) kojarzę sobie ze sklepem <i>Kaufland</i>.
Dosłowne tłumaczenia	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Tischdecke</i> coś co nakrywa stół (obrus), – <i>Haushalt</i> – <i>Haus</i> to dom, <i>halten</i> to trzymać, czyli trzymać dom, gospodarstwo domowe (gospodarstwo domowe, budżet), – <i>Kühlschrank</i> – <i>kuhl</i>: zimny, <i>Schrank</i> – szafka – zimna szafka (lodówka), – <i>Meisterstück</i> – sztuka majstra, czyli coś super (majstersztyk), – <i>Briefträger</i> – listo-nosz, ten co nosi listy, – <i>Geburtstag</i> – urodziny, dzień urodzenia
Zapożyczenia	<i>Durchschlag</i> – durszlak, <i>Schlager</i> – szlagier, <i>Schnitte</i> – sznytka (kromka, skibka), <i>Stift</i> – sztyft, <i>Rollmops</i> – rolmops, <i>Rolette</i> – roleta
Spolszczenia niemieckich słów	<i>Mütze</i> – myca, mycka (czapka), <i>heiraten</i> – hajtnąć się (ożenić się, wyjść za mąż, pobrać się), <i>schaffen</i> – szafnąć coś (zrobić, wykonać), <i>leisten</i> – lajstnąć (dokonać czegoś, coś osiągnąć), <i>heizen</i> – hajcować (ogrzewać, opalać, palić), <i>schreiben</i> – szrajbować (pisać), <i>Glass</i> – glaska (szklanka)
Podobieństwa brzmieniowe	<i>telefonieren</i> – telefonować, <i>kontrollieren</i> – kontrolować, <i>graben</i> – grabić, <i>Affäre</i> – afera, <i>Bank</i> – bank, <i>Zentrum</i> – centrum, <i>Dach</i> – dach, <i>Kellner</i> – kelner, <i>Blech</i> – blacha, <i>Schild</i> – szyld, <i>Platz</i> – plac, <i>schätzen</i> – szacować, <i>mein</i> – mój, <i>malen</i> – malować, <i>Polizei</i> – policja, <i>Lampe</i> – lampa, <i>Auto</i> – auto, <i>Realismus</i> – realizm

Odpowiedzi na powyższe pytania potwierdzają, iż język polski wciąż towarzyszy studentom podczas nauki języków obcych, tu języka angielskiego i języka niemieckiego. Należy w tym miejscu także wspomnieć, że studenci dostrzegli także negatywne oddziaływanie struktur języka polskiego w postaci popełnianych przez siebie błędów interferencyjnych typu „falszywi przyjaciele tłumacza” i kalki językowe. Dlatego ważne jest, aby na zajęciach uczący się wykonywali ćwiczenia kontrastywne w zakresie poszczególnych podsystemów języka.

Porównywanie umożliwia dostrzeżenie np. podobieństw semantycznych pomiędzy językami, co w rezultacie winno ułatwić uczącemu się ich opanowywanie. Pokazując uczącemu się różnice w strukturach dwóch języków, nie tylko języka ojczystego i języka obcego, lecz także dwóch nabywanych języków obcych, można uchronić go przed błędami interferencyjnymi, wynikającymi z przenoszenia elementów, struktur i reguł jednego języka do drugiego¹⁶.

Osoby uczące się dwóch lub więcej języków obcych, często porównują języki ze sobą, szukając podobieństw pomiędzy językami w poszczególnych podsystemach, np. w podsystemie leksykalnym, aby ułatwić sobie naukę słówek. Dlatego kolejne pytanie brzmiało: „Czy ucząc się słówek w języku angielskim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka niemieckiego?” (Pytanie 7).

17 osób odpowiedziało, że nie korzysta z pomocy języka niemieckiego. Uzasadniały to w ten sposób: „Rzadko, ponieważ moje słownictwo w języku angielskim jest bardziej rozwinięte”, „Nie korzystam, ponieważ znam lepiej j. angielski”, „Nie ponieważ nie czuję się na tyle pewna co do mojej wiedzy z zakresu j. niemieckiego”, „Nie, język angielski opanowałam na zdecydowanie lepszym poziomie”, „Nie, gdyż w żadnym z tych języków nie czuje się zbyt pewnie.” Natomiast 15 osób udzieliło pozytywnej odpowiedzi na zadane pytanie. Badani pisali np.: „Jeśli poznaje nowe słówka z angielskiego, to sprawdzam je też po niemiecku. Często tłumaczę sobie angielskie zwroty na niemiecki”, „Tak, bo to mi ułatwia naukę, jest wiele podobieństw pomiędzy językami”, „Często słówka są do siebie podobne, dlatego łatwo je sobie skojarzyć”, „Tak język niemiecki jest bogaty w anglicyzmy, niektóre słowa są podobne w obu językach, ale częściej korzystam z pomocy języka angielskiego, gdy uczę się j. niemieckiego, ponieważ lepiej znam angielski”, „Tak. Często porównuję oba języki”, „Ze względu na podobieństwo graficzne tworzę skojarzenia między językiem angielskim a językiem niemieckim. Ponadto, w języku niemieckim znajduje się wiele zapożyczeń z języka angielskiego, np. w słownictwie technicznym i technologicznym, słownictwie związanym

¹⁶ L. Wille, Z. Wawrzyniak, *Język angielski kluczem do języka niemieckiego. Język niemiecki kluczem do języka angielskiego. Gramatyka konfrontatywna niemiecko-angielska w ćwiczeniach*, Zielona Góra 2005, s. 9.

z seksualnością człowieka, jedzeniem, telewizją, światem mody”, „Naukę ułatwiają mi liczne internacjonalizmy, oba języki pochodzą z jednej grupy języków i słówka są w nich często do siebie podobne, przede wszystkim w pisowni”, „Język niemiecki ma dużo podobnych wyrazów co język angielski, a to ułatwia ich naukę, np. nazwy miesięcy, nazwy kolorów”, „Pisownia ortograficzna ułatwia mi naukę, bo jest *sch* w obydwu językach”.

W następnym pytaniu poprosiłam studentów o odpowiedź, w jaki sposób język niemiecki ułatwia im naukę angielskich słówek i podanie przykładów (Pytanie 8). Badani pisali przede wszystkim o podobieństwie brzmieniowym i graficznym oraz tworzeniu skojarzeń. Warto podkreślić, że ankietowani wykorzystują znajomość języka niemieckiego według własnych możliwości, potrzeb i indywidualnych celów. Ułatwienia, które wymieniali studenci i podane przez nich przykłady, przedstawia poniższa tabela:

Podobieństwa brzmieniowe i graficzne	<i>howl – heulen, swim – schwimmen, owl – Eule, run – rennen, jung – jung, most – meist, paddle – Paddel, parody – Parodie, computer – Computer, mosquito – Moskito, prologue – Prolog, swindle – Schwindel, swollen – geschwollen, mother – Mutter, make – machen, January – Januar, blue – blau, shoot – schießen, lie – lügen, eat – essen, fly – fliegen, flames – Flamen, go – gehen, think – finden, he is – er ist, mine – mein, she – sie, finger – Finger, bed – Bett, kiss – Kuss, hand – Hand, football – Fußball, volleyball – Volleyball, kommen – come, can – kann, when – wenn, deck – Deck</i>
Skojarzenia	<ul style="list-style-type: none"> – <i>school – Schule</i> – to łatwo skojarzyć, – <i>it's raining – es regnet</i> – to jest takie do siebie podobne, – <i>nice – nett</i> kojarzę z miłym netem, bo serfowanie po Internecie jest fajne, miłe, – <i>mole – Maulwurf</i> (kret), bo <i>Wurf</i> (robak) zjada mole, – <i>book – Buch</i> (książka) – buk mi buchnął na podłogę i jest huk, – <i>print</i> (druk, reprodukcja) – <i>Prinz</i> (księżę) – miałam kiedyś bajki, a tam był obrazek ślicznego księcia, – <i>expectation – Erwartung</i> (nadzieja) kojarzę z <i>Erwarten</i>, oczekiwaniem, czekaniem na nadzieję, że będzie lepiej, – <i>ellbow – Ellbogen</i> – to się składa z takich samych słówek i początek jest taki sam

Ponieważ uczący się porównują angielski z niemieckim, zapytałam o języki także w drugą stronę: „Czy ucząc się słówek w języku niemieckim, korzysta Pani/Pan z pomocy języka angielskiego?” (Pytanie 9.) Odpowiedzi na to pytanie nie budziły już wątpliwości. Okazało się, że tylko osiem osób odpowiedziało: „Nie” lub „Raczej nie”. Pozostali respondenci odpowiedzieli twierdząco, np.: „Tak, bardzo często korzystam ze słownika angielsko-niemieckiego”, „Tak korzystam ze względu na podobieństwo. Dużo słówek jest przez to łatwiej zapamiętać”, „Tak, tłumaczę całe frazy niemieckie na angielski”, „Zawsze staram się znaleźć synonim

angielski do słówka w języku niemieckim”, „Tak, języka angielskiego uczę się zdecydowanie dłużej, dlatego też pomaga mi on w opanowaniu słów niemieckich”.

Kolejne pytanie brzmiało: „W jaki sposób język angielski ułatwia Pani/Panu naukę niemieckich słówek? Proszę podać przykłady” (Pytanie 10). Ankietowani traktowali jako ważne ułatwienie procesu nauki słownictwa języka niemieckiego podobieństwo w wymowie i w pisowni wielu słów angielskich i niemieckich, np.: *Glas* – *glass*, *hungrig* – *hungry*, *Foto* – *photo*, *Kuss* – *kiss*, *warm* – *warm*, *bringen* – *bring*, *helfen* – *help*, *kommen* – *come*, *Wasser* – *water*, *Examen* – *exam*, *meinen* – *mean*, *finden* – *find*, *lie* – *liegen*, *backen* – *bake*, *mehr* – *more*, *besser* – *better*, *Milch* – *milk*, *fühlen* – *feel*, *Identität* – *Identity*, *Schule* – *school*, *Gras* – *grass*, *müssen* – *must*, *war* – *was*, *wollen* – *want*, *Licht* – *light*, *meine* – *mine*, *brechen* – *break*, *trinken* – *drink*, *gut* – *good*, *Regen* – *rain*, *Titel* – *title*.

Naukę ułatwiają im również anglicyzmy, czyli klasyczne zapożyczenia leksykalne z języka angielskiego, jak np.: *Jeans*, *downloaden*, *Teenager*, *Baby*, *Meeting*, *Comic*, *Chat*, *Display*, *Computer*, *Burn-out*, *Interview*, *Date*, *Internet*, *Web*, *Design*.

Osoby uczące się kolejnego i następnego języka obcego posiadają wiele informacji językowych z poznanego wcześniej języka obcego. Łatwiej im zapamiętywać nowe dane językowe niż komuś, kto poznaje ten język jako pierwszy język obcy. Nie jest zatem zaskoczeniem, iż uczący się porównują języki i szukają podobieństw pochodzących z poznawanego wcześniej języka obcego¹⁷.

Studenci ucząc się nowego języka obcego, nawiązują do tego, co jest zmagazynowane w ich pamięci. Dlatego też znajomość słówek angielskich jest dla nich pomocna podczas nauki słówek niemieckich i odwrotnie. Zapamiętują, bo kojarzą je z tym, co już znają, a, jak wiadomo, kluczem do zapamiętywania jest kojarzenie i integrowanie nowego ze znanym, czyli na przykład języka niemieckiego z językiem angielskim lub języka angielskiego z językiem niemieckim¹⁸.

W kolejnych dwóch pytaniach badani mieli podać, czy częściej korzystają z pomocy języka ojczystego czy języków obcych (Pytanie 11. „Czy ucząc się angielskich słówek, częściej korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego czy języka niemieckiego? Dlaczego? Proszę krótko uzasadnić?”, Pytanie 12: Czy ucząc się niemieckich słówek, częściej korzysta Pani/Pan z pomocy języka polskiego czy języka angielskiego? Dlaczego? Proszę krótko uzasadnić?”).

W przypadku języka angielskiego wszyscy studenci podali, że częściej korzystają z języka polskiego. Uzasadniali to m.in. w ten sposób: „Język polski jest mi bliższy, bardzo dobrze go znam”, „Zawsze korzystam z pomocy polskiego. Wtedy jest łatwiej skojarzyć i uzmysłowić znaczenie słowa”, „Bo jestem w stanie przetłu-

¹⁷ Por. J. Arabski, *Przyswajanie języka obcego...*, op. cit., s. 108.

¹⁸ Por. ibidem, s. 126.

maczyć każde słówko i jest to dla mnie mniej skomplikowane”, „Jest to dla mnie prostsze oraz w celu uniknięcia interferencji między j. angielskim i j. niemieckim”, „Nauka języka obcego jest dla mnie łatwiejsza, jeśli uczę się go używając języka, który jest mi dobrze znany”, „Po pierwsze lepiej znam język polski, a po drugie ze względu na to, że w przyszłości chcę się skupić na tłumaczeniu jęz. angielski – jęz. polski”, „Język polski jest to język, który najlepiej znam”, „Język polski to mój język ojczysty, więc łatwiej jest znaleźć odpowiednik”, „Częściej korzystam z języka polskiego, ponieważ łatwiej zapamiętać słowa i później mi łatwiej zastosować dane słowo, ponieważ myślę po polsku, więc mówiąc po angielsku zawsze szukam synonimu do polskiego słowa w języku angielskim”.

Podobnych odpowiedzi badani udzielali w przypadku nauki języka niemieckiego, np.: „Częściej z języka polskiego”, „Częściej korzystam z pomocy języka polskiego. Jest to rozwiązanie łatwiejsze i szybsze do zrealizowania”, „Z języka polskiego, wiem, że w języku ojczystym łatwiej jest przyswoić słówka”, „Częściej z języka polskiego, ale zdarza mi się że tłumaczę je na angielski, żeby przy okazji nauczyć się nowych angielskich słówek”, „Częściej polski, lubię słowa tłumaczyć na język polski, bo mam pewność, że dobrze rozumiem znaczenie”, „Z języka polskiego, bo sobie tłumaczę słówka na język polski”.

Jak wynika z ankiety, badani chętniej odwołują się do języka polskiego, ucząc się języków obcych, ponieważ czują się z nim pewniej. Język polski jako ich język ojczysty daje im poczucie bezpieczeństwa, że dobrze zrozumieli znaczenie danego słowa w języku angielskim lub niemieckim.

Studenci lingwistyki stosowanej ucząc się drugiego języka obcego, spontanicznie odwołują się do znanego już sobie języka, w pierwszej kolejności do języka ojczystego, a w dalszej do nabywanych języków obcych oraz zdobytych w trakcie tej nauki doświadczeń. Dzięki temu łączą poszczególne informacje i kojarzą je ze sobą. Dotychczasowy zasób wiedzy i doświadczenia są dla nich podstawą i pewnym punktem odniesienia podczas nauki kolejnego języka.

Studenci zamieścili w ankietach także kilka uwag od siebie na temat procesu równoległej nauki dwóch języków obcych, np.: „Uczenie się dwóch w wielu elementach podobnych języków do siebie sprawia, że możemy łatwiej i szybciej kojarzyć ze sobą słówka. Gdy materiału jest dużo język niemiecki staje się odpo-
czynkiem od angielskiego i na odwrót”, „Moim zdaniem lepiej jest znać dwa języki obce – być może w trochę mniejszym stopniu niż jeden język doskonale”, „Jest to trudne ze względu na mieszanie się języków. Często zauważam u siebie, że chcąc powiedzieć coś po angielsku, używam niemieckiego słowa i odwrotnie. Czasami trudno jest się przestawić, gdy zajęcia z jednego języka odbywają się zaraz po zajęciach prowadzonych w drugim języku”, „Ważne, aby pozostać świadomym i wyczulonym na proces interferencji, który niewątpliwie ma miejsce podczas nauki dwóch języków, szczególnie jeśli oba należą do tej samej grupy językowej”.

5. Podsumowanie

Z przeprowadzonego badania wynika, że studenci nie potrafią powstrzymać się od porównywania nowych form języka obcego (tu: słówek) ze znanymi im elementami języka ojczystego lub innego nabywanego języka obcego, a dzieje się to na zasadzie „cichej” pracy układu nerwowego. Badani nawet w przypadku zaawansowanego etapu nauki języka obcego, najczęściej odwołują się do swojego języka ojczystego i wykorzystują go, by lepiej rozumieć informacje obcojęzyczne, np. aby ułatwić sobie zrozumienie słówek. Badanie wykazało, że język ojczysty odgrywa istotną rolę w przyswajaniu struktur leksykalnych języka obcego. Z pewnością należy stwierdzić, że stopień zaawansowania językowego nie eliminuje języka ojczystego z procesu nauki języka obcego.

Podobnie dzieje się w przypadku nauki drugiego i kolejnego języka obcego. Uczący się wykazują tendencję, aby porównywać drugi język obcy ze swoim językiem ojczystym i jego formami, jak również obydwa języki obce i ich elementy. Badani uczą się materiału leksykalnego metodą kojarzenia nowych jednostek z tymi, które już znają i które posiadają w zasobach swoich środków językowych, metodą szukania analogii w wymowie czy pisowni, dosłownego tłumaczenia na język ojczysty lub nabywany język obcy.

Należy przyjąć fakt, że osoby uczące się co najmniej dwóch języków zawsze będą się odwoływać do tego, co już jest im znane, z czym czują się pewniej. Uzyskane przeze mnie dane potwierdzają, że zjawisko transferu pozytywnego jest nierozzerwalnie związane z procesem opanowywania każdego języka obcego, czy to pierwszego, czy drugiego lub kolejnego. Świadczy ono także o korzyściach, jakie daje równoległa nauka dwóch języków obcych, co potwierdza wypowiedź jednej z osób, biorących udział w badaniu: „Równoległe uczenie się dwóch języków obcych wymaga dwa razy więcej czasu, ale daje też dwa razy więcej satysfakcji”.

Bibliografia

- Arabski J., *Przyswajanie języka obcego i pamięć werbalna*, Katowice 1997.
- Bawej I., *Język polski jako czynnik ułatwiający naukę języka niemieckiego*, Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego KUL 2011, 167, s. 93-105.
- Bawej I., *W jaki sposób język angielski może ułatwić proces nauki języka niemieckiego na poziomie zaawansowanym? (Raport z badań własnych)*, „Neofilolog” 2013, nr 40/1, s. 15-28.
- Boral B., Boral T., *Techniki zapamiętywania*, Warszawa 2013.
- Encyklopedia zdrowia*, W. S. Gomułka i W. Rewerski (red.), Warszawa 1995.
- Figarski W., *Proces glottodydaktyczny w szkole*, Warszawa 2003.
- Jankowski B.A., *Nauka języka obcego. Spojrzenie psychologa*, Warszawa 1973.

- Kaczmarek S.P., *Wstęp do bilingwalnego ujęcia nauki języka obcego*, Warszawa 1988.
- Komorowska H., *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja*, Warszawa 1980.
- Kurcz I., *Psychologia języka i komunikacji*, t. 2, Warszawa 2000.
- Szarska-Wieruszewska J., *Lernstrategien als Grundlage der lerntypischen Fehlerbehandlungen. Forschungsstudien am Beispiel der Deutsch lernenden, polnischen Studenten*, Hamburg 2004.
- Ungar G., *Pamięć*, Warszawa 1980.
- Wiese H., *Integration des Transfers in eine Theorie des Zweitspracherwerbs*, „Info DaF” 1994, 21, s. 397-408.
- Wille L., Wawrzyniak Z., *Język angielski kluczem do języka niemieckiego. Język niemiecki kluczem do języka angielskiego. Gramatyka konfrontatywna niemiecko-angielska w ćwiczeniach*, Zielona Góra 2005.
- Żylińska M., *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013.